

6. De rest van het O.T. en verzoening.

Inleiding.

Volgens de wet van Mozes is berouw en bekering de voorwaarde tot verzoening met God. Je er op richten in vertrouwen te doen wat Hij zegt - dát is het bewijs van geloof. Dat was zo in het paradijs, maar ook daarna. Dat is ook het centrale punt in het Sinai-verbond. Met behulp van de wet en de offers wil God zijn volk leren wat **gelooven** is: **leven in vertrouwen aan Gods hand en onder zijn zegen**. Dat is verzoend leven. En na zonden ontstaat verzoening met God weer als mensen weer terugkeren naar dat leven.

In dit hoofdstuk vragen we of het verdere O.T. nog iets anders over verzoening zegt.

6.1. Verzoening in het boek Jozua.

Dit boek begint met de belofte van de HEER aan Jozua: *Zolang je leeft zal niemand tegen je kunnen standhouden. Zoals ik Mozes heb bijgestaan, zo zal ik ook jou bijstaan. Ik zal niet van je zijde wijken en je niet verlaten. Wees vastberaden en standvastig ... En houd je voor alles vastberaden en standvastig aan de wet waarin mijn dienaar Mozes je heeft onderwezen. Houd je daar altijd aan en wijk er op geen enkele manier van af, opdat je in alles wat je doet zult slagen. Leg dat wetboek geen moment ter zijde ... opdat je je aan alles houdt wat erin geschreven staat, Dan zal alles wat je onderneemt voorspoedig verlopen*" (Jozua 1:5-8).

Dit woord is bepalend. God geeft een geweldige belofte, maar wijst ook helder op de plicht van Jozua en het volk. Nergens wekt dit boek de indruk dat deze verbondsplicht voor de mensen onhaalbaar zou zijn. Steeds als God straft is het duidelijk, dat het om willens en wetens overtreden gaat. Denk aan Achan bij Jericho (Jozua 7). Toen die moedwillige zondaar uit hun midden weggedaan was *'bekoelde de woede van de HEER'* (7:15,26). De wet van Mozes zei al, dat moedwillig zondigen met de dood gestraft wordt (bv. Numeri 15:30). Bij elke vernieuwing van het verbond (Jozua 8:30ev; 22; 24) wordt er van uitgegaan dat leven naar Gods wetten mogelijk is. Jozua roept tenslotte herhaaldelijk: *'Blijf de HEER trouw! Als u dat niet doet zal de HEER u laten overheersen door vijandige volken en zal het volk uit het mooie land worden weggevaagd'*.

Dan lezen we in Jozua 24:19 dat Jozua tegen het volk zegt: *"U zult niet in staat zijn de HEER te dienen, want hij is een heilige God, hij duldt niemand naast zich, hij zal al uw overtredingen en zonden niet vergeven. Wanneer u de HEER verlaat en andere goden gaat dienen, zal hij zich tegen u keren"*.

Sommigen menen dat Jozua hier profeteert. Zij menen hier te lezen dat Jozua niet gelooft dat mensen gehoorzaam kunnen zijn. Maar dit bevredigt niet, want even later neemt Jozua de beloften van het volk om trouw te zijn heel serieus en vernieuwt hij op grond daarvan het verbond met God. Dit laatste zou een misdaad zijn, als Jozua geloofde, dat het volk die belofte niet waar zou kunnen maken. Dit vers 19 kan daarom beter uitgelegd worden als een uiting van pessimisme van Jozua op grond van zijn ervaringen met het volk¹. Nog bevredigender is de verklaring, dat Jozua het volk wil bepalen bij wat ze beloven. Hij vraagt met deze woorden feitelijk: *'Mensen, weet wat je doet; menen jullie het echt? Beseffen jullie dat dit betekent dat je voortdurend moet volharden in de trouw aan de HEER? Iets beloven heeft consequenties als je je er niet aan houdt!'*. En het volk antwoordt dan met: *'jazeker, dat realiseren we ons en dat beloven wij echt!'*. En Jozua accepteert die belofte en gelooft, dat het mogelijk is dat mensen dit beloven en na kunnen komen (24:27). Als ze Gods hulp

¹ Net zoals God verzucht in Exodus 32:9 (in SV en NV51)

daarvoor maar blijven zoeken. Verzoend leven is dat je je hart en leven op God gericht houdt.

6.2. Verzoening in het boek Rechters.

Al snel blijken de Israëlieten zich toch niet te houden aan hun beloften. *‘De Israëlieten begonnen te doen wat slecht was in de ogen van de HEER: ze gingen de Baäls dienen. Ze keerden de HEER de rug toe’* (R 2:11ev).

De HEER maakt daar dan *verwijten* over (Rechters 2:1-5) en wordt boos². Hij laat hen ellende meemaken (R 2:14). Als het volk dan zucht onder het juk van de onderdrukkers krijgt de HEER medelijden en verlost hen van die vijanden door een rechter of leider. Maar daarna vervalt het volk steeds weer in allerlei kwaad (R 2:17-19). En dat herhaalt zich vele keren. God beproeft zijn volk, om te zien of ze zich zullen houden aan de weg die hij wees (R 2:22 en 3:4).

Ontrouw aan God – ellende – bekering – redding is het ‘eentonige’ refrein in het boek Rechters. Als de toewijding aan de HEER gaat ontbreken, wijkt Gods bescherming en zegen. Door talrijke herhaling wordt heel helder, dat verzoend leven met Hem alleen kan als er toewijding is. Ook van de rechters wordt die toewijding gevraagd. Maar ook bij hen gaat het vaak fout.

6.3. Verzoening in het boek Ruth.

In dit kleine boekje worden de weduwe Naomi en haar Moabitische schoondochter Ruth verlost uit hun ellende door een (ver)losser: Boaz. De hoofdboodschap is: wie op de HEER vertrouwt en in geloof doet wat Hij zegt, zal niet beschaamd worden. Dit blijkt zelfs te gelden voor een Moabitische vrouw, als die echt voor God kiest (cf. Deuteronomium 23:4-7). Het geldt ook voor Boaz, die in vertrouwen op God durft te trouwen met deze Moabitische, die gelooft! Hij durft het aan twee vrouwen te helpen, die door God vervloekt lijken te zijn³. God openbaart zijn grote goedheid, als Hij Boaz en Ruth zegent. Het boek vertelt tenslotte zelfs dat zij voorouders worden van Koning David (Ruth 4:21). De boodschap is duidelijk: je werkelijk aan Gods leiding overgeven – dat is de weg naar verzoening, naar zegen en vrede met God. Voor iedereen. Wie je ook bent en wat er ook gebeurd is
In de lossen Boaz zien we de gezindheid van Jezus. Hij bevrijdt mensen met inzet van z'n leven; met groot risico, maar in vertrouwen op God!

6.4. Verzoening in 1 en 2 Samuël

Samuël en Eli.

Ook het boek Samuël predikt, dat het in het leven met God gaat om vertrouwen en gehoorzaamheid. Via vertrouwen op God wordt Samuël geboren. En bij de profetie over het huis van Eli klinken de woorden van de HEER: *“Welnu – ooit heb ik plechtig verklaard dat jouw familie mij van vader op zoon ter zijde zou staan. Maar nu – spreekt de HEER – kom ik*

² Dit verwijten en boos worden, zou oneerlijk zijn als het volk niet trouw had *kunnen* blijven. Bij 'niet kunnen' past begrip en medelijden. Boos worden als een verlamde niet loopt, is liefdeloos en zelfs dwaas te noemen.

³ Hun mannen waren overleden na hun emigratie naar Moab! Was dit volgens Israëls maatstaven geen teken dat er een vloek op hen rustte? Die andere lossen durft waarschijnlijk niet te trouwen met deze Moabitische. Boaz wel. Het werd dus spannend. Hoe zou dit aflopen?

daarvan terug. Wie mij hoogachten acht ik hoog, maar verachtelijk zijn zij die mij geringschatten” (2:30). Ontrouw heeft soms grote gevolgen⁴.

Saul.

Koning Saul, hoofdpersoon in het eerste boek, verliest zijn positie doordat hij niet op God vertrouwt (1 Samuël 13:13,14; 15:11). David daarentegen doet dat wel en wordt gezegend. Het gaat om het gericht zijn op God. Als dat ontbreekt, gaat het verbond kapot en is er geen verzoening. Als dat er wel is, keert God graag terug en is van harte tot verzoening bereid. Na afvalligheid is bekering en hernieuwde toewijding nodig. Niets anders. Dat geldt ook voor gezalfden.

David.

David leeft als een rechtvaardige, gericht op wat God wil. Hij is een echte dienaar van God en was een identificatiefiguur voor velen in Israël. Zo moeten we de lijst van de vele helden lezen die rondom hem waren (2 Samuël 21 en 23). God legde veel van Davids moed en geloof in die mannen. Over de zwarte bladzijden betreffende Batseba en Uria in Davids mooie levensboek, schreven we al in hoofdstuk 3 en 4.

Vaak draagt niet alleen een koning, maar het hele volk verantwoordelijkheid. God doorziet hoe het een met het ander verwickeld is. Dan treft de straf het hele volk, zoals in 2 Samuël 24 bij de volkstelling. Het volk misdroeg zich blijkens vs 1, waardoor de HEER boos wordt op het volk. Hij laat toe dat David door Satan verleid wordt⁵ en David het volk gaat tellen uit machtswellust. Joab waarschuwt hem, maar voert het bevel wel uit. God straft David, maar tegelijk het volk. Via brand- en vredeoffers, die hernieuwde toewijding aanduiden, ontstaat er weer verzoening (24:25).

Gibeonieten verzoend.

Een bijzondere geschiedenis vraagt onze aandacht in verband met verzoening. In 2 Samuël 21 lezen we dat er een hongersnood is. Als David vraagt wat de reden is, laat de HEER weten dat het komt doordat Saul ten onrechte een aantal Gibeonieten heeft gedood. De aanklacht van deze mensen tegen Israël klinkt waarschijnlijk op tot God. David moet dat rechtzetten. Maar hoe? Hij vraagt de Gibeonieten: willen jullie geld of wat anders als compensatie voor het onrecht, dat Saul jullie aandeed? Zij eisen echter wraak – wellicht omdat het heidenen zijn – en willen zeven zonen van Saul doden. David geeft hen die. Nadat zo recht gedaan is, laat de HEER de hongersnood stoppen.

Was de dood van die zeven zonen een passende compensatie of betaling voor het onrecht? Dat was wel de overtuiging van de Gibeonieten. God rekent kennelijk met hoe heidenen denken als Hij hun recht wil doen. De regel ‘een oog voor een oog’ werd toegepast in dit proces (Leviticus 24:20). God eist niet dat deze heidenen vergeven en afzien van wraak of straf. Maar was deze vergelding de beste oplossing volgens God? Als de Gibeonieten grootmoedig hadden kunnen vergeven, had dat waarschijnlijk Gods voorkeur gehad. Maar daartoe waren ze kennelijk niet in staat. Volgens de wet mochten zij eisen dat recht gedaan zou worden volgens de juridische regel van God zelf: dus ‘een leven voor een leven’. Dat recht wordt door God als rechter via David aan deze heidenen toegestaan. Deze

⁴ Over 1 Samuël 3:14 schreven we al in paragraaf 4.1.

⁵ Vergelijk 2 Samuel 24:1 met 1 Kronieken 21:1. Dezelfde twee manieren van spreken vinden we in het boek Job. Vergelijk Job 1:12ev, waar duidelijk Satan het kwaad bewerkt, met 2:3, waar God zegt dat Hijzelf Job te gronde gericht heeft. De HEER ‘neemt’ royaal verantwoordelijkheid voor het feit, dat Hij Satan toestaat kwaad te doen. Als je iets toelaat terwijl je het kunt voorkomen, draag je ook verantwoordelijkheid.

geschiedenis zegt natuurlijk niets over het eeuwig behoud van deze zeven nakomelingen van Saul.

Ook misbruiken we deze geschiedenis, als we hieruit afleiden dat volgens God zonde of onrecht alleen maar weggedaan kan worden door een compenserende betaling of een passende straf. De Gibeonieten hadden ook een geldsom kunnen vragen, zoals David aanbood. Ze hadden ook kunnen vergeven 'om niet' en van vergelding kunnen afzien. Zij hadden liefde voor recht kunnen laten gelden. Dan was verzoening ook een feit geworden.

6.5. Verzoening in de boeken Koningen, Kronieken, Ezra, Nehemia, Esther.

Deze boeken bevestigen voortdurend, dat het gaat om het hart van mensen of van het volk als geheel. Het volk als geheel keert zich geregeld van God af. Toch zijn er steeds mensen, die gelovig trouw blijven aan God. Maar dat is een minderheid.

Koningen worden vaak getypeerd door hen te vergelijken met David, 'wiens hart de HEER was toegewijd'. Koningen nemen als leiders het volk mee achter de HEER aan of leiden het volk juist bij de HEER weg. Dat is het centrale punt in al deze boeken.

Vaak ziet het volk wetsbepalingen over besnijdenis, offers, reinigingen en andere rituelen als het eigenlijke van de godsdienst. Zaken die als hulpmiddelen of uitingsvormen bedoeld zijn, worden tot hoofdzaken gemaakt. Godsdienstige, liturgische of ceremoniële verplichtingen worden dan belangrijker dan het dagelijkse leven in liefde voor God en je naasten. Men houdt zich aan godsdienstige verplichtingen, maar het leven is uit al die uiterlijk wettische zaken. Vaak laat God door profeten weten dat hij van zulke uiterlijke godsdienst walgt.

Het meest trieste verhaal is dat van Salomo. Niemand is zo geweldig gezegend als hij. In alle opzichten! Maar aan het eind van z'n leven wordt de HEER boos op hem. Waarom? Omdat zijn hart niet volkomen aan de HEER is toegewijd. Hij is *'de HEER, zijn God, niet meer met hart en ziel toegedaan zoals zijn vader David dat was geweest ... niet zo trouw als zijn vader David ... De Heer werd woedend op Salomo ...'* (1 Koningen 11:4,6,9). Het verzoende leven is weg!

Daarom komt er een tweedeling en veel oorlog in het ene Israël. Chaos en verdeeldheid in het ene kerkvolk. Bij bekering blijkt God van harte bereid terug te komen en weer herstel en zegen te geven. Verzoening is voor God geen probleem. Als het volk zich maar bekeert tot God. Hij komt zelfs vaak al met herstel en zegen om het volk op die manier te overtuigen dat Hij goed is. Dan klinkt de oproep: kom toch. Zie je niet, dat Ik echt het goede met jullie voor heb? Helaas moet God vaak klagen: 'Maar mijn volk wilde niet'.

In de boeken over de tijd van de ballingschap en daarna lezen we niet anders.

De geschiedenis bevestigt wat de wet van Mozes al zei: het gaat God om verzoening en dus om liefde en trouw, toewijding en gehoorzaamheid.

6.6. Verzoening in de Wijsheidsboeken.

Psalmen.

In de voorafgaande hoofdstukken verwezen we soms al naar de Psalmen. Ze zijn innerlijk verbonden met de wet van Mozes: ze vormen er een echo op. De wijsheid groeit als vrucht in het leven als je met God wandelt. Verzoend leven met God betekent, dat je vertrouwt op God en zijn onderwijs en ook zijn wetten overdenkt bij dag en bij nacht. Langs die weg zal God je geestelijk mooi en fris maken, als een altijd groene vruchtdragende boom. Zo zet Psalm 1 de toon voor het hele psalmenboek. Verzoend leven is leven als een rechtvaardige.

Dan is er hoop en verwachting, ook als rechtvaardigen lijden onder onrecht of zonden van anderen. En bij zonden is terugkeer naar verzoening met God mogelijk (Psalm 32). Vaak betuigen rechtvaardigen dat ze oprecht en naar Gods geboden wandelen (Psalm 18:21-27; 26:1-3,6,11; 101:2-4; enz). Dat is een krachtige pleitgrond bij hun bidden (17:3-5). Psalm 119 is één grote lofzang op God en zijn wet en wil ons meenemen in het van harte toegewijd leven voor de HEER. Zo leven en spreken behoort 'normaal' te zijn onder de gelovigen in de tijd van het OT. Dat is het verzoende leven. Maar helaas, het was zo vaak anders. De wet is door God gegeven om zijn bevrijde volk te leren wat geloven is. Daarom staan wet en geloof nooit tegenover elkaar. Psalm 15 maakt (net als andere psalmen) duidelijk wie er bij God kind aan huis mogen zijn en wijst dus de weg tot verzoening en verzoend leven. Hou je aan Gods goede wetten! Leef toegewijd aan Hem als aan je God en Koning. Dan hoor je bij Hem en *kom je nooit ten val* (15:5)! Halfslachtig leven wordt sterk afgeraden en afgewezen. Goddelozen in de Psalmen zijn vaak Israëlieten, die wel godsdienstig zijn en uiterlijk wel godsdienstige gebruiken in acht nemen, maar niet echt voor God leven. Zij leven meer 'met de werken van de wet' dan 'met God'.

Spreuken.

Ook het Spreukenboek begint met de belijdenis dat eerbiedig ontzag voor God het begin van alle echte levenswijsheid is. Dat is het goede uitgangspunt. Dan ontvang je geestelijke groei en inzicht (1:7). Met eerbied luisteren naar God en ook naar mensen die in Gods wegen wandelen, is de weg tot wijsheid en inzicht. Dan bloeit het leven op. Die toon kom je overal tegen in het Spreukenboek. Mensen die in alles met God willen rekenen en hun denken door Hem willen laten beheersen, zullen merken dat Hij hen graag zal helpen en wijsheid zal geven. Spreuken wijst met alledaagse praktische wijsheden en nadenkertjes de weg tot God. Enkele spreuken gaan over recht doen en roepen vragen op bij de traditionele verzoeningsleer. Die krijgen aandacht in een volgende paragraaf.

Prediker.

Het boek Prediker benadrukt op filosofische manier hetzelfde: heb ontzag voor God en leef Gods geboden na. Daar gaat het om in het leven hier op aarde. Alle andere wegen of levensdoelen leiden tot niets: ijdelheid (NV51), lucht en leegte (NBV). Anders gezegd: zonder God is dit tijdelijke bestaan voor een mens zinloos en doelloos.

De wijsheidsboeken zijn doortrokken van de gedachte dat er twee wegen zijn in dit leven: óf je gaat met God óf je gaat zonder Hem door dit leven heen. Óf je leeft in afhankelijkheid van Hem en met kinderlijk vertrouwen óf je leeft vanuit eigen wijsheid en ongeloof. En de oproep is in feite: Kom, laat je toch verzoenen met God. Geef Hem de leiding in alles.

Job.

Het boek Job bevestigt deze waarheid weer op een heel andere manier. Het gaat om diep menselijk lijden. God dan trouw blijven kan weliswaar zwaar vallen, maar is wel mogelijk. En het is de enige weg met de belofte van hoop en toekomst. Job is zo'n vrome rechtvaardige, die echt met God leeft en daarin volhardt. Ook in zware beproevingen. Hij overwint en wordt door God gezegend. Hij diende God - juist in zijn lijden (!) - als een frontsoldaat en bezorgde Satan een nederlaag. God blijft ook in grote moeiten trouw en nabij. Niemand kan zich voor z'n ongeloof verontschuldigen door te wijzen op omstandigheden. Job zal je straks vragend aankijken: waarom deed je niet zoals ik? Het boek Job geeft zicht op wat er in allerlei lijden aan de hand is en mee kan spelen. Je bent als mensjes betrokken bij iets veel groters dan je

eigen leven alleen. Er is een grote geestelijke wereld, die wij niet zien, maar waar wij wel bij betrokken zijn. De geschiedenis van Job wil mensen wijs maken (wijzer dan Job zelf was), maar ook bemoedigen zoals Jakobus later aangeeft (Jakobus 5:10,11).

Wijsheid zet tot nadenken over verzoening.

Al lezend bleven een paar Spreuken in mijn aandacht haken in verband met verzoening. Ze geven mogelijk inzicht, ook als we verder nadenken over het verzoenende werk van Jezus. Het gaat om de volgende woorden:

'Wie een goddeloze vrijspreekt of rechtvaardigt en wie een rechtvaardige beschuldigt; beiden zijn de HEER een gruwel' (Spreuken 17:15).

'Het is verwerpelijk om een onschuldige een boete op te leggen; een edel mens zweepslagen geven is in strijd met het recht' (Spreuken 17:26).

Dezelfde boodschap lezen we in Spreuken 18:5 en 24:24.

Als zulk handelen bij rechtspraak volgens de Bijbel gruwelijk en verwerpelijk is – is het dan denkbaar dat de God van de Bijbel dit wel zou doen met ons en Jezus? Zijn onschuldige Zoon straffen en schuldige mensen op grond daarvan vrijspreken? Zulke spreuken geven aanleiding tot deze eerlijke en indringende vraag.

Diezelfde vraag stelde iemand me aan de hand van 2 Koningen 24. Daar wordt verteld, dat de HEER boos is op Juda en de goddeloze koning Manasse. Over die koning wordt dan gezegd:

"Wat de HEER hem vooral niet vergaf, was dat hij onschuldig bloed had vergoten – hij had Jeruzalem gevuld met onschuldig bloed" (24:4).

Onschuldig bloed vergieten is roept Gods heftige toorn op. De vraagsteller vroeg: zou God met Jezus doen, wat Hij walgelijk vindt als mensen dit doen? Verklaart Hij de onschuldige Jezus schuldig en vergiet Hij het bloed van deze rechtvaardige? Mijns inziens is dit een eerlijke, logische en cruciale vraag, die nooit een echt antwoord krijgt⁶.

6.7. Verzoening bij de profeten.

Het is niet alles Israël wat Israël heet. Dat wordt heel duidelijk als je de profeten doorleest. Je hebt Israëlieten die echt met de HEER (verzoend) leven, en je hebt Israëlieten die slechts een buitenkantgodsdienst hebben en in feite voor zichzelf leven (onverzoend met God).

Helaas vormen de laatsten vaak de meerderheid. De profeten gaan daar tegenin en roepen het volk terug van verkeerde wegen. Bekering is de enige weg tot behoud!

Vervullen van godsdienstige plichten en offers zijn zonder bekering niet aangenaam voor God en bewerken geen verzoening. Tempelbezoek is dan huichelarij. Duidelijke voorbeelden zijn Jesaja 1:10-17; Jeremia 7; Maleachi 1:6ev, 3:3,14.

Ezechiël hamert er keer op keer op, dat een rechtvaardige levensstijl de reden is waarom God mensen leven geeft en dat ongehoorzaamheid de reden is waarom Hij zijn zegen onthouden zal (Ezechiël 18 en 33). *'Wie rechtvaardig is wordt als een rechtvaardige behandeld'* (18:20). Hij zegt gewoon dat rechtvaardigen in een goddeloos land *'met hun rechtvaardigheid (alleen) zichzelf redden'* (14:14,20).

Steeds weer roepen profeten op om God lief te hebben boven alles en je naasten als jezelf. Dat is de kernboodschap van de profeten in het voetspoor van Mozes. De toorn van God en

⁶ Zo zegt bv W.J. Ouweneel in zijn *Het zoenoffer van God*, p. 205ev: 'Jezus was op het kruis niet langer de onschuldige, want – op een wijze die wij niet kunnen doorgronden – had God Hem 'tot zonde' gemaakt (2 Ko 5:21) en Hem met onze zonden beladen (1 Pt 2:24)'. Maar doet dit recht aan de vraag? Wordt zo niet verbloed, dat Jezus volgens de traditionele leer werkelijk als onschuldige veroordeeld en ook als onschuldige gestraft werd in plaats van de schuldigen? Terwijl God zulk handelen hier als misdadig benoemt.

zijn straffen worden waarschuwend aangekondigd als het volk hardnekkig niet wil luisteren naar God. En als de straf van de ballingschap gekomen is klinkt het in Jesaja 42:24,25: *“Wie heeft Jakob tot buit gemaakt, Israël uitgeleverd aan plunderaars? Is het niet de HEER, tegen wie wij hebben gezondigd? Zij wilden niet de weg gaan die hij wees, niet luisteren naar zijn onderricht. Hij stortte zijn brandende toorn over hen uit in allesverterend krijgsgeweld”*

Tegelijk klinkt er tot ontroerends toe in al die dreigende profetieën vaak weer de liefde van God, die zo graag wil dat zijn volk weer één met Hem wordt en nieuwe kansen wil geven. Hij heeft er alles voor over en belooft grote dingen. Wie even wat leest in de profeten proeft het al snel. Zie bv Hosea 11; Jesaja 52:3-5 en 54:7,8 (het gaat over laaiende toorn, maar tegelijk vallen er woorden over ontferming met eeuwigdurende liefde); 55:1ev, 6-9; 56:1ev (er is ruimte voor ieder die zich bekeert). De arm van de HEER is niet te kort om te redden, Jesaja 59. Maar dan moet je wel komen en je bekeren.

In de profeten hoor je, dat de HEER echt is, zoals Hij zich voorstelde aan Mozes toen die iets van God mocht zien op de berg: *God is liefdevol en genadig, geduldig, trouw en waarachtig, die liefde bewijst, schuld misdaad en zonde graag vergeeft (als er bekering is), maar niet ongestraft laat (als er geen bekering is)”*.

Er is maar één hoofdstuk in de profeten, dat lijkt te zeggen, dat God de zonden van zijn volk vergeeft doordat de schuld en straf daarvoor plaatsvervangend gedragen wordt door de Messias. Dat is **Jesaja 53**. Daar besteden we apart aandacht aan in ons volgende hoofdstuk.

6.8. Conclusie omtrent het OT (zonder Jesaja 53).

Aansluitend bij de conclusies van vorige hoofdstukken, zeggen we nu:

Het hele OT leert, dat na gedane zonden de enige voorwaarden voor verzoening met God zijn: oprecht berouw over zonden, bekering en hernieuwde toewijding aan Hem. Als aan die voorwaarden wordt voldaan, is de HEER altijd graag bereid tot verzoening en vergeving. Dan wil Hij er weer helemaal voor die mensen zijn.

Wederzijdse hartelijke betrokkenheid is in de relatie met God altijd het punt waar het om gaat.